İSTANBUL'DA SOYLULAŞTIRMANIN SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİ: POLİGON MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Alper BİLGİLİ[1]

Gaye SANATCI AKTAŞ[2]

1. GİRİŞ

Modern anlamda kentler Sanayi Devrimi sonrasında maruz kaldıkları yoğun nüfus artışı sonucunda, başta alt yapı sorunları, çevresel sorunlar ve kültürel çatışma alanlarına tanıklık etmiştir. Ancak canlı bir organizmayı anımsatan kentler gelişimlerini devam ettirmişlerdir. Yaşadığımız dönemde her kent aynı aşamaları gelişmişliklerine bağlı olarak farklı zamanlarda yaşamışlar ve yaşamaya devam etmektedirler. Kentlerin geçirdikleri bu süreç içerisinde yaşanan en önemli olgulardan birisi Kentsel dönüşüm olgusudur. Kentsel dönüşümün önemli sonuçları ise, temizleme, canlandırma, soylulaştırma, yeniden oluşturma ve ıslah etmedir. Ancak kentsel yenilemenin en çok tartışılan konularının başında İngiliz sosyolog Ruth Glass tarafından ilk kez kullanılan "soylulaştırma" gelmektedir.

Orta sınıfların mekânı kolonizasyonu veya varlıklı kesimlerin kente dönüş hareketi olarak yorumlayabileceğimiz soylulaştırma beraberinde sosyal ve kültürel açıdan bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Soylulaştırma süreci ile o bölgede yaşanılan başlıca sorunlar,

1 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, bilgili@comu.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-9341-0601.

2 Bilim Uzmanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, gayesanatci1994@gmail.com, ORCİD: 0000-0002-8249-4061.

çalışan sınıfların erişilebilir kiralık konut stokunu ortadan kalkması, sosyal eşitsizliğin artarak yayılması ve sosyal gerilimin tetiklemesi gibi sorunlar sayılabilir. Bu doğrultuda araştırmanı problemi, "soylulaştırmanın sosyo-kültürel etkileri nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın problemi doğrultusunda, mahalle sakinlerinin soylulaştırma sürecine ilişkin görüşleri soylulaştırma kuramları ile hangi açılardan örtüşmekte ve hangi açılardan farklılaşmaktadır? sorusunda cevap aranmıştır. Araştırmanın amacı, mahalle sakinlerinin soylulaştırma sürecinde avantaj ve dezavantaj olarak yorumladıkları faktörlerin birlikte incelenmesidir. Araştırma, yaklaşık on beş yıldır soylulaştırma sürecine yakından tanıklık eden kişilerinin seçilmiş olması ve seçilen bölgenin kentsel dönüşüme başlamamış olmasından kaynaklı mevcut durumun analizini yapması bakımından önem arz etmektedir. Araştırmanın kapsamına İstanbul'da soylulaştırma sürecini yaşayan bütün semtler girmekle birlikle çok fazla villa, konut ve siteleri içerisinde barındıran stratejik açıdan iyi bir konuma sahip olan Sarıyer ilçesinde yer alan Poligon Mahallesi seçilmiştir.

Araştırma, kavramsal ve kuramsal çerçeve, yöntem, teknik ve bulguların yer aldığı üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığı altında, ilk olarak soylulaştırma terimine ilişkin bilgiler verilmiş olup soylulaştırmaya ilişkin geliştirilen kuramlardan bahsedilmiştir. Daha sonra soylulaştırma sürecine etki eden faktörler incelenmiş son olarak da soylulaştırma sürecine ilişkin aşamalar anlatılmıştır. İkinci bölüm olan yöntem ve teknik başlığı altında, araştırmanın problemi, soruları, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, deseni, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği hakkında bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın bulguları, katılımcıların doğrudan ifadelerine yer vermesinin yanı sıra alandan çekilen Şekillarla desteklenerek derinlemesine bir betimsel analiz yöntemiyle anlatılmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığı altında, ilk olarak kentlerin geçirmiş oldukları dönüşümler ekseninde kentlerde meydana gelen

sorunlara yer verilmiştir. Ardından kentsel yenileme içerisinde önemli bir yeri olan soylulaştırma hakkında kavramsal bilgilere yer verilmiş olup daha sonra soylulaştırmaya ilişkin geliştirilen geleneksel yaklaşım ve eleştirel yaklaşımlar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci olarak, soylulaştırma sürecine etki eden faktörler incelenmiş son olarak da soylulaştırma sürecine ilişkin aşamalar anlatılmıştır.

2.1. Soylulaştırma

Kentler bir çerçeveden ziyade, sürekli bir akış içerisinde bulunan ve toplumsal bir pratiğe sahip mekanlardır (Castells, 2020: 151). Dolayısıyla kentlerin sahip olduğu bu temel özellik, kentin yapılarında da kendini göstererek kentsel yapıların aynı kalmasının önüne geçmekte ve kentsel dokunun zaman içerisinde koşullara bağlı değişmesine yol açabilmektedir (Çeker ve Belge, 2015: 77). Özellikle ekonomik, siyasal ve toplumsal yapıların yeniden yapılandırıldığı ve örgütlendiği her aşamada, kentlerin doğasında da yeni bir takım dönüşümler meydana gelmektedir. Kentlerde meydana gelen veya gelecek bu değişimleri doğal bir süreç olarak değerlendirebileceğimiz gibi planlanmış bir müdahale olarak da değerlendirebilmek mümkündür (Sam, 2018: 95). Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında kırdan kentlere yoğun bir şekilde göçün yaşanması kentlerde hem niceliksel hem de alansal gelişmelerin dönüşümünün hızlanmasına neden olmuştur. Kentte meydana gelen dönüşümleri sosyal ve kültürel, ekonomik ve hukuki alanlar şeklinde sınıflandırmak mümkünken kentlerde yaşanan başlıca sorunlar ise, hızlı nüfus artışı, barınma, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, kentsel kirlilik, işsizlik ve kent yaşantısına uyum sağlayamama şeklinde sıralanabilmektedir (Çeker ve Belge, 2015: 77-78; Koçak, 2014: 1423).

Kentlerin bugün ki karmaşık ve çok fonksiyonlu yapısı ile planlama disiplininin evrimi göz önünde bulundurulduğunda, kentlerdeki yapı stokunun, kentsel alanların ve sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Sam, 2018: 95; Şentürk, 2011: 396). Bu hususta canlanma ve hayat bulma gibi dinamikleri içerisinde barındıran kentsel yenileme kavramı karşımıza çıkmaktadır. Farklı sebeplerle çöküntüye uğramış veya köhneleşmiş kent parçalarının yeniden hayata döndürülmesi

olarak tanımlayabileceğimiz kentsel yenilemenin temizleme, canlandırma, soylulaştırma, yeniden oluşturma ve ıslah etme gibi çeşitleri bulunmaktadır (Özden, 2008: 43-46; Narlı, 2006; 115). Ancak kentsel yenilemenin en çok tartışılan konularının başında İngiliz sosyolog Ruth Glass tarafından ilk kez kullanılan "soylulaştırma" gelmektedir (Ball, 2002: 833).

Ruth Glass tarafından kullanılan soylulaştırma, "Londra' da daha önce işçilerin oturduğu mahallelerdeki konutların orta ve üst sınıflar tarafından satın alınmasının ardından yerine yeni ve lüks konutlar inşa edilmesi veya yenilenmesi ile ikamet edilen işçi sınıfının önce sıkıştırılması ardından varlıklı üst sınıfa mensup insanlarla yer değiştirilmesinin yaşandığı süreci" ifade etmektedir (Kayalar, 2009: 47). Londra'nın merkezinde sosyal adalet ve sınıf vurgusunu içerisinde barındıran soylulaştırma, sosyal kompozisyonda değişime yol açabilecek bir sosyal değişimin meydana gelme ihtimalini içerisinde barındıran bir süreci ifade etmektedir (Erkan ve Altıntaş, 2018: 294; Ball, 2002: 833). İngilizce 'de gentrification olarak kavramsallaştırılan "soylulaştırma" teriminin Türkçe 'de tam karşılığı olmazken anlam olarak "nezihleş(tir)me", "mutenalaş(tır)ma" veya "seçkinleş(tir)me" gibi kavramlara karşılık gelmektedir (Behar ve İslam, 2006: 1).

Soylulaştırma ilk kez 1960'ların sonları ile 1970'li yıllar içerisinde Londra, Paris, San Francisco, Washington, Toronto ve Vancouver gibi gelişmiş kentlerde kendisini göstermiştir. Türkiye'deki durum ise 1980'lerin sonlarına doğru belirgin bir ivme kazanmış olmakla birlikte İstanbul'un kentsel mekanlarında kendini göstermiştir (Sam, 2018: 106; Şen, 2016: 129).

Birçok dinamiğin etkisinde gerçekleşen soylulaştırmayı açıklamak için yapılan kurumsal yaklaşımlar neoklasik yer seçimi kuramları ekseninde geleneksel yaklaşım ve eleştirel yaklaşımlar olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmaktadır (Sam, 2010: 133).

Geleneksel yaklaşım, soylulaştırmayı olağan karşılayan bu yönüyle de süreci olumlu değerlendiren bir yaklaşımdır (Meder ve Bal, 2018: 216). Geleneksel yaklaşım ilk dönem ve ikinci dönemi kapsayan araştırmaları

içermektedir. İlk dönem araştırmaları, soylulaştırma süreci, semt değişimlerini tanımlayan ve sosyal değişimlere vurgu yapan bir biçimde ele alınmıştır. İlk dönem araştırmaları ayrıca, sürecin nerede ve nasıl meydana geldiği, nasıl yayıldığı ve soylulaştırıcıların kimler olduğu gibi sorulara dayalı olarak gerçekleştirilmiş olması ve sürecin nedenlerinden çok etkileri üzerine durulmuş olmasıdır (Hamnett ve Williams, 1980: 469-487). Geleneksel yaklaşımın son dönem araştırmalardaki etkisi ise, kendisini talep yönlü yaklaşımlar çerçevesinde göstermiştir. Tüketici tercihlerini ön plana çıkarak bu yaklaşımla, soylulaştırmaya kentsel gelişim sürecinde yaşanabilecek doğal bir olgu olarak vurgu yapılmaktadır. Eski kent merkezlerinin eskimeye ve çöküntü alanları haline gelmeye başlaması ile hane halklarının buradan ayrılması da doğal bir hareketlilik olarak karşılanmakta olup soylulaştırma süreci küçük ölçekli ve geçici bir süreç olarak ele alınmaktadır. Diğer yandan soylulaştırıcıların kimler olduğu sorusu talep yönlü yaklaşımında temelini oluşturmakta ve kentsel yeniden yapılanma sürecindeki ekonomik olanaklardan yararlanarak yüksek gelir düzeyine kavuşan aynı zamanda küresel kültürün taşıyıcısı olan "yeni orta sınıf" veya "genç profesyonellerin" tüketim tercihleri ve kültürel kimliğinin önemi üzerinde durulmaktadır (Sam, 2018: 107-108; Kurtuluş, 2003: 75).

Eleştirel yaklaşım, soylulaştırma sürecinin öncelikle yerinden etme meselesiyle ortaya çıkan sorunları öne çıkararak son dönem kentsel yenilemelerdeki neoliberal politikaların etkisini eleştirirken genel ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmadan ayrı ele alınamayacağından hareketle kapitalist yeniden yapılanma ile olan ilişkisini öncelikli tutmaktadır (Meder ve Bal, 2018: 216). Bu yaklaşımla, ekonomik yeniden yapılanmanın soylulaştırma sürecini nasıl başlattığı ve sonuçlarının kimler üzerinde etkili olduğu konusunda yoğunlaşmaktadır. Eleştirel yaklaşımlara göre mekânsal düzeydeki eşitsizliklerin temel yaratıcı mekanizması kapitalizmin eşitsiz gelişme dinamikleridir. Eleştirel yaklaşım da soylulaştırma sürecinin analizinde Neil Smith'in geliştirmiş olduğu "rant farkı kuramı" merkezdeki gayri menkulün mevcut değerleriyle gelecekte kazanması muhtemel olan daha yüksek değeri arasında farkı ifade etmektedir. Rant farkının oluşumunda kamusal ortaklıklar veya diğer özel fonlar ile gerçekleştirilen konut stokundaki iyileştirmeler gerilemiş olan eski kent içi alanlarında

yeniden yatırım sürecini başlatmaktadır. Bu bağlamda bireysel yatırımlar tek başına konut piyasasındaki yeniden yapılanmaya açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Smith, 1986: 20-22).

2.2. Soylulaştırma Sürecine Etki Eden Faktörler

Kentlerin giderek büyümesi ve değişimi ile mekânsal erişebilirdik temelindeki tercihlerin değişimi, nüfusun demografik ve hane halkı yapısındaki değişimi, yaşam biçimi ve tercihlerde meydana gelen değişim, enflasyon ve yatırımlara bağlı olarak konut fiyatlarındaki göreli değişim, büyük kentlerdeki istihdam ve mesleki yapının değişimi (Hamnett ve Williams 1980'den akt. Sam, 2018: 106), ulaşım kolaylıkları ve iş yerine yakınlık (Cole, 1985: 152), tiyatro, sinema ve sergi gibi kültürel etkinliklere ulaşma kolaylığı, çevre güzelliği, kendi bireyselliğin ve diğerlerinden farklı olma durumunu ifade etme imkânı ve semte ve topluluğa aidiyet duygusuna sahip olma gibi etkenler soylulaştırma sürecini motive eden faktörler olarak sıralanabilmektedir (Butler, 2003: 2477; Butler ve Robson, 2003: 1791; Redfern, 2003: 2364). Tüm bu etkenlerin dışında merkezi ve yerel yönetimlerin vergi gelirlerini arttırmak için destekledikleri soylulaştırma süreci, ekonomik kaynaklı faktörlerin başında yer almaktadır (Hackworth ve Smith, 2001: 467). Varlıklı kesimlerin kente dönüş hareketi olarak yorumlanabilecek olan soylulaştırma sürecinin hangi aşamalardan geçtiği ise önem arz etmektedir.

2.3. Soylulaştırma Süreci

Criekingen ve Decroly'e göre (2003: 2451-2456) evrimci bir gelişme süreci sonunda adım adım meydana gelmiş tek tip bir soylulaştırma süreci söz konusu değildir. Soylulaştırmanın, bütün ideal tip özelliklerinin her yerde aynı biçim ve yoğunlukta olmadığını, sosyo-mekânsal özgüllükleri dikkate alan yeni model ve kavramsallaştırmaların önünün açık olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak Knox ve McCarthy tarafından soylulaştırma "yaşamsal mahalle döngüleri" başlığı altında beş aşamalı bir süreçten meydana geldiği ileri sürülmektedir. Bu sınıflandırmaya göre, mahalleler birbirini takip eden değişim ve dönüşüm içerisindedirler. Yaşanan fiziki, ekonomik ve sosyal değişim, mahallenin yapısal dokusunu yeniden

şekillendirmektedir (Knox ve McCarthy 'den akt. Çeker ve Belge, 2015: 79).

Knox ve McCarthy'nin tasarlamış oldukları yaşamsal mahalle döngülerinin birinci aşamasını banliyöleşme (suburbanization) oluşturmaktadır. Bu aşama, gelir seviyesi yüksek olan toplumsal grupların mahalleye yerleşmesiyle başlamaktadır.

Doldurma aşamasından sonra üçüncü aşama olan gerileme (downgrading) aşaması, mahalleyi daha durağan ve uzun bir sürece sokmaktadır. Bu aşama, mahallenin yaşamsal döngüsünün en uzun evresi olarak sayılmakta ve mahallede bulunan konutlar bozulmaya ve değer kaybetmeye başlamaktadır. Ayrıca bu evrenin en belirgin özelliği mahallenin nüfus yoğunluğunun artması olarak nitelendirilebilir. Mahallenin nüfusunun artması, konutların fiziksel olarak bozulması, mahallenin sosyal ve demografik açıdan değişmesi, mahallede bulunan bazı konutların dönüşümünü veya yıkımını gerektirmektedir. Böylece mahallede inceltme (thining out) olarak tabir edilen ve mahallede çöküntü alanlarının oluştuğu sonun başlangıç aşamasına geçilmiş olmaktadır. Bir sonraki evrede mahalle yenilenme veya rehabilitasyon aşamasına girmektedir.

3. YÖNTEM VE TEKNİK

Yöntem ve teknik başlığı altında araştırmanın problemi, soruları, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, deseni, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın problemi, "soylulaştırmanın sosyo-kültürel etkileri nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın problemi doğrultusunda, Mahalle sakinlerinin soylulaştırma sürecine ilişkin görüşleri soylulaştırma kuramları ile hangi açılardan örtüşmekte hangi açılardan farklılaşmaktadır? sorusunda cevap aranmıştır. Araştırmanın amacı, mahalle sakinlerinin soylulaştırma sürecinde avantaj ve dezavantaj olarak yorumladıkları faktörlerin birlikte incelenmesidir. Araştırma, yaklaşık on beş yıldır

soylulaştırma sürecine yakından tanıklık eden kişilerinin seçilmiş olması ve seçilen bölgenin kentsel dönüşüme başlamamış olmasından kaynaklı mevcut durumun analizini yapması bakımından önem arz etmektedir. Araştırmanın kapsamına İstanbul'da soylulaştırma sürecini yaşayan bütün semtler girmekle birlikle İstanbul boğazına yakın stratejik konumundan kaynaklı yalı, villa, konak gibi yerleşim alanlarının yanı sıra gecekondu mahallelerini de içerisinde barındıran Poligon Mahallesi seçilmiştir.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay araştırması olarak kurgulanmıştır. İstanbul'un Sarıyer ilçesinde tek bir mahalleyi esas aldığı için "tek öğeli örnek olay araştırması" şeklinde tasarlanmıştır.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde, görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşmeler, her katılımcının sözel onayının alınmasının ardından araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcıların kendi evlerinde yapılmıştır. Böylelikle katılımcıların kendilerini rahat ve güvende hissettikleri doğal ortamlarında yapılan görüşmelerle, görüşmecilerin gerçeği daha yakından temsil eden davranışlarda bulunmaları ve bu şekilde elde edilen bilgilerin sonuçlarının geçerliliğin yüksek olmasına katkı sağlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 132-184). Görüşmeler her katılımcıyla ortalama 15 dakika sürerek ses kayıt cihazına alınmış olup aynı gün içerisinde Microsoft Office Word dosyasına aktarılmıştır. Veri analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır.

4. BULGULAR

Betimsel analizde ilk olarak katılımcıların cinsiyet, doğum yeri, yaş, eğitim durumu, mesleği ve gelirlerine ilişkin demografik bilgilere yer verilmiş olup ikinci olarak Poligon Mahallesi'nde bulundukları süre ile gecekondu mülkiyetine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü olarak, katılımcıların yaşadıkları bölgedeki soylulaştırmanın kendi yaşantılarında ne tür etkilerinin olduğunu açığa çıkarabilmek için doğrudan alıntılara yer verilerek bulgular analiz edilmeye çalışmıştır.

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin ilk olarak, 5'i kadın, 5 erkektir. Katılımcıların yarısı doğum yerlerinin Kars olduğunu ifade ederken 4 kişi İstanbul, 1 kişide Sinop olduğunu belirtmişlerdir.[2] Katılımcılar arasında 60 yaş ve üstü 1 kişi, 50-60 yaş aralığında 4 kişi, 45-50 yaş aralığında 2 kişi, 19-24 yaş aralığında ise 3 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların eğitim durumlarında ise, 4'ünün ilkokul, 5'inin lise, 1 kişinin de üniversite diploması vardır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun hizmet sektöründe terzilik, çaycılık, temizlik görevliliği, sekreterlik, tıbbi mümessillik ve tekniker oldukları görülmektedir. Katılımcılar arasında 2 kişinin üniversite eğitim hayatına devam ettirmelerinden kaynaklı mesleki bilgilerinin öğrenci olarak verilmesi uygun görülmüştür. Katılımcıların ortalama gelirleri 5.200 TL olup 2.000 – 4.000 TL gelire sahip 4 kişi, 5.000 – 6.000 TL gelire sahip 3 kişi, 7.000 TL gelire sahip 1 kişi, 10.000 TL gelire sahip 1 kişinin olduğu görülürken 1 üniversite öğrencisi çalışmadığı içinde kayıp veri olarak görülmektedir.

Katılımcılar bir veya iki katlı olarak inşa ettikleri gecekondularında yaklaşık 30 yıldır hayatlarını sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların oturdukları gecekondunun mülkiyetine ilişkin bilgilere baktığımız zaman 10 katılımcıdan 6'sının verdiği cevap arazi işgali şeklinde olmuştur. K.2 ve K.7'nin konuya ilişkin verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır.

> *"Valla ben işgalciyim. Benim olmayan bir arsaya ev yaptım. Daha doğrusun bir bedel ödeyerek ev yaptım ama şimdi vakıflara geçti ve ben onlara kira ödüyorum" (K.2).*

> *"Poligon'da 29. Parsel olduğu gibi vakıflara kaydırıldı. Vakfa kaydırılanlar ise şuan işgalci olarak kira ödüyor. Yani yıllardır bu devlet neredeydi. Ayrıca bizim evlerin yapılış tarihi 1991-1992'de yapıldı. Bize 2006'da getirdiler önümüze burası vakfa ait dediler. Önceden 20 yıl işgal ettiğin yer senin oluyordu. Onun için 20 yıldan önce hak tanımadılar. Biz*

2 Katılımcıların yarısının doğum yerinin Kars olması, bireylerin birbirleri ile akraba veya yakından bir bağlarının olduğunu göstermiştir. Katılımcılar 16-18'li yaşlarda İstanbul'a göç ederek hemşehrilik duyguları çerçevesinde Poligon Mahallesi'nin belirli bir bölgesinde toplandıkları görülmüştür.

bunu vakıflarla konuşurken vakıflar dedi ki tamam o zaman bu kadar geriye dönük olarak toplu bir para vereceğiz. Ama devlet her türlü istediği oyunu oynattı ve istediğini aldı. Bizler bir anda kendi evimizde işgalci olduk" (K.7).

Katılımcıların gecekondu mülkiyet durumlarına ilişkin arazi işgali cevabının ardından 2 katılımcının gecekondularını kendilerinin satın aldığını, 2 kişide gecekondusunun arsasını satın alıp evlerini kendilerinin inşa ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların yaşamlarını sürdürdükleri mahalleye ilişkin aidiyet duyguları sorgulanmak istenmiştir. Bu doğrultuda "Kendinizi Poligon Mahallesine ait hissediyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan K.7 ve K.10 kendilerini oturdukları mahalleye ait hissetmediklerini hatta yabancılaşma yaşadıklarının altını çizerken katılımcılardan K.2 kendisinin sadece oturduğu mahalleye değil İstanbul'un hiçbir yerine ait hissetmediğini ifade etmiştir. Diğer katılımcılar ise Poligon Mahallesine karşı bir aidiyet duygusu kazanmış oldukları aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır.

"Burada doğup büyümek, kendimizin buralarda büyüdüğüne tanıklık etmek beni buraya ait hissettiriyor. Mesela Poligon Mahallesi dışında bir yerlere baktığım zaman garip hissettiriyorum, yabancı geliyor diğer yerler. Hatta imkânım olsa daha ilerleyen yıllarda da burada yaşamak isterdim" (K.8).

"Tabi ki ait hissediyorum. Çünkü buraya alıştım. Gecekondu yeri buralar. Herkes akraba gibi dost gibi (K.5)".

Katılımcılar Poligon Mahallesinde yer alan Royal Konakları, İstinye Konakları ve SEBA Siteleri (Bkz. Şekil 1.) gibi lüks evlerde oturan kişileri kendi mahallelerinde yaşıyor saymamışlar ve ortalama 29 yıl yaşamlarını sürdürdükleri mahallelerine karşı bir aidiyet hissettiklerini vurgulamışlardır.

Şekil 1. Villalar ve Gecekondular

Katılımcıların büyük çoğunluğu yaşamlarını sürdürdükleri Poligon Mahallesine karşı bir aidiyet duygusu hissettiklerini ifade etmiş olmalarına rağmen "Poligon Mahallesinde yaşayan herkes eşit sosyo-kültürel ve ekonomik haklara sahip midir?" sorusu ile fiziksel temas kuramadıkları kişiler arasında bir farklılık olduğunu ifade etmişlerdir. Bu hususta katılımcıların ifadeleri ve ifadeleriyle bağlantılı görseller (Bkz. Şekil 2. ve Şekil 3.) aşağıda yer almaktadır.

> *"Hayır eşit değiliz. Yan tarafım daha lüks yaşıyor. Hem gelir grubu yüksek kesim var hem de düşük olan kesim var. Royal Konakları 'da Poligon'a bağlı. Ben onların yanında uzunca bir müddet temizlik görevlisi olarak çalıştım dolayısıyla yakından gördüm. Evet aynı havayı soluyoruz ama farklı yaşam tarzlarına sahibiz (K.1)".*
>
> *"Çok farklı kültürde insanlar yaşıyor. Bizim aylık gelirimiz ortalama 6.000 TL iken onların sadece aylık aidat giderleri 6000 TL. Dolayısıyla uçurumlar çok büyük, büyük bir uçurum var (K.4)".*
>
> *"Mahalledeki bu boyutlar çok değişken. Mesela 2 bin TL bile geliri olmayan uç bir aile ile milyon dolarla mülk edinip hayatını sürdüren insanlarla karşı karşıya yaşamak zorundasın (K.2)".*
>
> *"Tarabya'da x sitesi diye bir yerde ev temizliğine gidiyorum. Bir baktım çok lüks villalar ama arada normal binalarda var tıpkı bizim buralardaki gibi. Adamlar demek ki satmamış direnmişler ama villalarda böyle duvarları yükseltiyor. Görüyorsun bizim yanımızda aynı şekilde. Bizim onlarla hiçbir bağlantımız var mı? (K.1)". (Bkz. Şekil 2.)*

Şekil 2. Sınır Duvarı

Katılımcılara kendilerinden daha fazla gelire sahip insanların yanı başlarında yaşamaları onlarda nasıl bir duygu uyandırdığı sorusu sorulmuştur. Bu nedenle yaşanılan bu durumdan kendilerinin duygularını ifade etmeleri beklenmiştir. Bazı katılımcılar inşa edilen sitelerin, konakların ve villa tarzı evlerin görsel açıdan güzel bir görüntü sunduğunu ve yeniliklere açık olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların bu görüşe ilişkin duygu ve düşünceleri aşağıda yer almaktadır.

> *"Fiziki olarak temas etmeyip konuşmasan bile onun yaşantısı sosyal ve kültürel faaliyetleri, alışveriş tarzlarını uzaktan gözlemleyebiliyoruz. Gözlemci bile olsan sana muhakkak bir şeyler katıyor. Yan yana gelemesek de karşındaki bir insan ama kesinlikle uzlaşamazsın sonuçta zıt kutuplardaki iki insansın (K.2)".*

> *"Villaların olması daha iyidir. Önceden oralar pislik ve çöplük içerisindeydi. Şimdi güzel villalar yapıldı. Ama devletin sana da imkân sağlaması gerekir. Bu bizim durumumuzda ise devlet güçlü olduğu için insanların elinden alma peşinde. Bildiğim kadarıyla bugün Poligon Mahallesi parsel parsel Katarlara satılıyor (K.7)".*

"Aslında olması gereken bir yenilikse buna kimse karşı çıkamaz. Ben örneğin yenilik yapılsın istiyorum. Bazı kesimler yenilik yapılmasın bu şekilde yaşamaya devam edelim diye düşünüyor olabilirler. Onlar da kendilerine göre haklılar. Ama yenilikler yapıldığında ben mutlu olurum ama o yenilikler yapıldığında ben burada oturabilecek miyim? Büyük ihtimalle hayır. Şimdilerde bir çok yeri aldılar. Binalar ya yıkılarak yerle bir edildi ve edilmeye devam ediyor ya da kapısı penceresi sökülerek yaşanmaz hale getiriliyor. Bu şartlarda hayatımızı bu mahallede daha ne kadar sürdürebileceğiz doğrusu merak ediyorum (K.8)". (Bkz. Şekil 3.)

Şekil 3. Çöküntü Alanların Görünümü

Bazı katılımcılar ise bu durumu psikolojik açıdan yıpratıcı ve üzücü bir süreç olarak yorumlamıştır. Bazı katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"Onların yanında ben kendimi yabancı hissederim herhalde. Hani böyle eşit imkanlara sahip olmayacağımız için onları kendimden daha yüksek görürüm yani öyle hissediyorum. Hem gelir düzeyi açısından hem kıyafet açısından onlar bizlerden daha üst bir düzeyde bence. Bence bazı insanlar kendi durumunu kabullenmek istemiyorlar kendilerini daha üstün görmeye çalışıyorlar (K.6)".

"İlk zamanlar özeniyordum. Onların yerinde olmak istiyorduk. O zamanlarda güvenlikli villalar azdı şimdiki gibi değildi. Ama yaş itibariyle artık her şeyi gördüm. Aştım ben bunları. Hiçbir şey hissetmiyorum. Evet fazla mal göz çıkartmaz ama gidip de bir eve aylık 6.000 TL aidatta vermem yani (K.4)".

Katılımcılara "Bugün taşınmak zorunda kalsanız nasıl bir yere gitmeyi tercih edersiniz?" şeklinde soru yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik koşulların imkan sağladığı bir yerlere gidecek olmalarının farkında olmalarına rağmen, hali hazırda oturdukları mahalle ile aynı yapısal, sosyal ve kültürel özellikleri barındıran başka bir yere taşınabileceklerini ifade etmişlerdir. Özellikle tek katlı ve bahçesi olan bir müstakil bir evde yaşama arzularının olduğu görülmektedir. Ayrıca apartman dairesinde hayatlarını sürdürmek istemeyen katılımcıların gidecekleri yerde, komşuluk ilişkilerinin güçlü olmamasından dolayısıyla yabancılaşmaktan endişe duydukları gözlemlenmiştir.

5. SONUÇ

1980'lı yılların sonlarına doğru dünyada olduğu gibi kentleşme hız kazanmış bu durum başta üretim yapısında daha sonra ise kent mekanlarında birtakım dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu değişim kentsel mekanların değerini arttırarak kentsel rantın artmasına katkı sunmuştur. Kent merkezinin ulaşım, sosyal kültürel vb. etkenlerden dolayı değerinin yeniden artışa geçmesi şehrin dışında yaşayan üst gelir grubu ailelerde yeniden şehrin merkezine yerleşme arzusu uyandırmıştır. Soylulaştırma diye adlandırdığımız bu sürecin başlaması gecekondu bölgelerinde hayatlarını sürdürmekte olan insanlara başlangıçta sosyal, kültürel ve ekonomik dezavantajlar yüklemiş ardından kendi yaşadıkları yere yabancılaşmalarını sağlayarak o bölgeyi terk etmelerine ile sonuçlanan bir döngüyü sonlandırmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın problemi, "soylulaştırmanın sosyo-kültürel etkileri nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir.

Mahalle sakinlerinin yaşamlarını sürdürdükleri mahalleye ilişkin geliştirmiş oldukları aidiyet duygusunun ortalama ve üst yaş grubundaki insanlarda dışa kapalı, genç insanlarda ise dışa açık olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar mahalle sınırları içerisinde yer alan İstinye Konakları, Royal Konakları ve SEBA Sitelerini kendi mahalleleri sınırları içerisinde değerlendirmemişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar soylulaştırma sürecine ilişkin kendi kalkanlarını oluşturarak homojen bir yapı oluşturmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Kendilerini orta gelir grubuna sahip aileler olarak adlandıran ailelerin, mevcut soylulaştırma sürecinde üst gelir gruba sahip aileler arasında bir uçurum kadar büyük farkın olduğunu dolayısıyla "iki farklı zıt kutbun bir araya gelememesi" şeklinde yorumladıkları görülmektedir. Katılımcılar yeniliklere açık olduklarının altını vurgulamalarına rağmen aralarında "bir duvarın" yükselerek keskin sınırlar çizmesi, kendilerini "dışlanmış" hissetmelerine neden olmaktadır. Katılımcılar yaklaşık 15 yıldır süregelen soylulaştırma sürecinin her geçen yıl kendilerinin aleyhine ilerlediğini vurgulamaktadırlar. Soylulaştırma sürecinin dördüncü aşamasını yaşayan mahalle, çöküntü alanı haline gelmiş ve bu durum mahallede güvenlik sorununun gündeme gelmesine neden olmuştur.

Soylulaştırmanın mahalle sakinleri üzerindeki sosyo- kültürel etkileri analiz edildiğinde, çoğunlukla ait hissettikleri yerden koparılma hissiyatı, kültürel çatışma, kendini yetersiz hissetme, evsiz kalma, devletin kurumlarına karşı güvenin zedelenmesi şeklinde özetlenebilmektedir. Katılımcıların soylulaştırma sürecine ilişkin duygu ve düşüncelerinden hareketle literatürde yer alan hangi soylulaştırma kuramı ile benzerlik ve farklılıklara sahip olduğunu analiz edilmiştir. Katılımcıların çoğunlukla (7 kişi) soylulaştırma sürecinde yerinde etme meselesi ile ilgilenmeleri ve devlet kurumunun kapitalizmin yeniden yapılanma ile olan ilişkilerini önceleyen bir tutum sergilemeleri katılımcıların geleneksel yaklaşımın aksine eleştirel yaklaşıma ağırlık veren duygu ve düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir. Soylulaştırmayı kentsel gelişim için olağan ve olumlu bir süreç olarak karşılanması fikrine sahip olan üç katılımcı ise geleneksel yaklaşımın fikri temellerini taşıdığını ifade eden geleneksel yaklaşımda, katılımcılar tüketim tercihleri ve kültürel kimliklerinin değerli

olduğunun üzerine vurgu yapmışlardır. Ancak geleneksel yaklaşım fikrine sahip katılımcılar dahil olmak üzere tüm katılımcılar "soylulaştırıcıların kimler?" olduğu sorusundan ziyade "soylulaştırmaya imkân tanıyanlar kimlerdir?" sorusuna ağırlık vermişlerdir. Ayrıca örneklem olarak belirlenen Poligon Mahallesi geleneksel yaklaşımda yer aldığı şekilde küçük ölçekli ve geçici bir yapıda olmayıp aksine bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Eleştirel yaklaşım fikrine sahip katılımcılar, devletin piyasa merkezli yaklaşmasının aksine soylulaştırma sürecinde mağdur konumunda olan kişiler için devletin sosyal devlet olmasının gereklerinin yerine getirmesi ve mekânsal, sosyo-kültürel düzeyde yaşanan sorunlara yoğunlaşması gerektiği üzerine durulduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ball, A. M. (2002). Gentrification in a residential mobility framework: social change, tenure change and chains of moves in Stockholm, Housing Studies, 17(6). 833- 856.

Behar, D.; İslam, T. (2006). İstanbul'da "soylulaştırma": eski kentin yeni sahipleri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Butler, T. (2003). Living in the bubble: Gentirification and it's "other" in North London. Urban Studies, 40(12), 2469-2486.

Butler, T.; Robson, G. (2003). Negotiating their way in: the middle classes, gentrification and the development of capital in a globalising metropolis. Urban Studies, 40(9), 1791-1809.

Castells, M. (2020). Kent, sınıf, iktidar. (Çev. Asuman Türkün). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Cole, D. B. (1985). Gentrification, social character and personal identity. Geographical Review, 75(2), 142-155.

Criekingen, M.; Decroly, J. M. (2003). Revisting the diversity of gentrification: neighbourhood renewal process in brussels and montreal. Urban Studies, 40(12), 2451-2468.

Çeker, A; Belge, R. (2015). İstanbul'da kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleşen bir olgu: soylulaştırma. Türk Coğrafya Dergisi, (65), 77-86.

Erkan, N; Altıntaş, S. (2018). Soylulaştırmanın gündelik hayattaki görünümleri: balat'ın mekânsal ve sosyal dönüşümü. İDEALKENT, 9(23), 292-335.

Güler, A.; Halıcıoğlu, M. B.; Taşğın, S. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hackworth, J.; Smith, N. (2001). The changing state of gentirification. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 92(4), 464-477.

Hamnett, C.; Williams, P. R. (1980). Social change in London: A study of gentrification. Urban Affairs Quarterly, 15, 469-487.

Kayalar, A. (2009). Soylulaştırma projelerinin çift yönlü simetrik model kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat örnekleri, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koçak, Y. (2014). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının göç üzerine etkisi: Kars 29 Ekim mahallesi örneği. Turkish Studies, 9(5), 1411-1432.

Kurtuluş, H. (2003). Mekânlarda billurlaşan kimlikler, Doğu-Batı Dergisi, 3, 75-99.

Meder, M.; Bal S. (2018). Soylulaştırma ve Ankara Dikmen Vadisi örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32, 211-223.

Narlı, N. (2006). Tecride uğrayan bir bölgede yaşayan ailelerin soylulaştırma projesine yaklaşımı: Balat-Fener vaka çalışması. İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri, (Eds. D. Behar & T. İslam) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Özden, P. P. (2008). Kentsel yenileme: yasal yönetsel boyut, planlama ve uygulama, Ankara: İmge Kitabevi.

Redfern, P. A. (2003). What makes gentrification "gentrification"?. Urban Studies, 40(12), 2351-2633.

Sam, N. (2018). Kent, toplum, kültür, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Sam, N. (2010). Soylulaştırma süreçlerine ekonomik bir yaklaşım: rant farkı, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29(2), 133-151.

Şen, B. (2016). Kentsel mekanda üçlü ittifak: sanayisizleşme, Soylulaştırma ve yeni orta sınıf. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44, 1-21.

Şentürk, M. (2011). Yenilemeye karşı sıhhileştirme: Fener-Balat-Ayvansaray'da kentsel müdahalelere yaklaşımlar. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3, 395-422.

Smith, N. (1986). Gentrification, the frontier and the restructing of urban space, gentrification of the city, (Eds. N. Smith & P. Williams) Unvin Hyman, London, 15-34.